

Волкава Н.М., студ. гр. 138 ФІДК
БДУ культуры і мастацтваў
Навуковы кіраўнік – Тычко Г.К.,
докт. філал. навук, прафесар

ЭПАТАЖ У СУЧАСНАЙ ЛІТАРАТУРЫ НА ПРЫКЛАДЗЕ РАМАНА САЛМАНА РУШДЗІ “САТАНІНСКІЯ ВЕРШЫ”

Кажуць, слова можа забіць. Гісторыя паказвае, што слова здольнае забіваць масава. Так, напрыканцы 20 стагоддзя прычынай шэрагу скандалаў, вулічных дэманстрацый і забойстваў стала адна кніга – раман Салмана Рушдзі “Сатанінскія вершы”. Ва ўмовах светапогляднага плюралізму і свабоды слова гісторыя са згаданым творам падаецца хучэй выключным выпадкам, чым нормай. Безумоўна, гэтая акалічнасць ўказвае на высокую ступень эпатажнасці зместу рамана і неабходнасць яго вывучэння. Не менш вартая ўвагі і рэакцыя на твор з боку грамадскасці, якая з’яўляецца жывым доказам існавання глыбінных праблем у сённяшнім глабальным свеце.

Аднак перад тым, як засяродзіцца, бадай што, на самай эпатажнай кнізе сучаснасці, варта разабрацца са значэннем паняцця “эпатаж”, а таксама з сутнасцю з’явы, якую гэтае паняцце абазначае. Паводле слоўніка іншамоўных слоў А. М. Булыкі “эпатаж” – скандальная выхадка; паводзіны, якія парушаюць агульнапрынятыя нормы і правілы[7]. Аналагічнае азначэнне можна сустрэць і ў іншых слоўніках[9, 10]. Згодна з Вялікім сучасным тлумачальным слоўнікам рускай мовы гэткая выхадка ці паводзіны здзяйсняюцца наўмысна[8]. А. А. Рагалёва ў сваім артыкуле “Эпатаж у 20 стагоддзі: тэорыя гульні ў аналізе эпатажу” падкрэслівае, што ў адрозненне ад дэструктыўных па сваёй прыродзе дэвіянтных паводзін, накіраваных на разбурэнне жыцця соцыума, эпатаж становіцца сродкам выйсця з нявызначанага і няўстойлівага становішча, спосабам вырашэння праблемы[6].

Такім чынам, у жыцці чалавечага грамадства, якое ўяўляе сабой складаную дынамічную сістэму, не пазбаўленую унутраных супярэчнасцей, эпатаж з’яўляецца абсалютна натуральнай з’явай. Зразумела, што мастацтва,

асабліва мастацтва слова – літаратура – проста не можа гэтую з’яву ігнараваць. Больш за тое, у межах літаратуры эпатаж стаў надзвычай дзейсным спосабам звярнуць увагу чытача на актуальныя праблемы, часам гэтай увагай абдзеленыя.

Прыклады ўдалага выкарыстання эпатажу можна знайсці ўжо ў антычнай літаратуры, калі праз ненармальныя, а часам проста амаральныя ўчынкi герояў раскрываецца ўнутраны свет чалавека, які мала цікавіў тагачаснае космацэнтрычнае грамадства (Еўрыпід, “Медэя”; Сафокл, “Антыгона”).

Варта адзначыць, што літаратура кожнай гістарычнай эпохі мае свае спецыфічныя крытэры эпатажнасці, якія цалкам залежаць ад праблематыкі эпохі. Таму, напрыклад, эпатаж антычнасці, што вёў змаганне за чалавечую індывідуальнасць, будзе адрознівацца ад сярэднявечнага эпатажу, які супрацьстаяў татальнай сакралізацыі ўсіх сфер жыцця (паэзія вагантаў).

Адметнасцю эпатажу ў сучаснай літаратуры з’яўляецца тое, што з яго дапамогай разглядаецца цэлы комплекс пытанняў. Адпаведна, узнікае мноства твораў: на эратычную (Адам Глобус, “Дамавікамерон”), рэлігійную (Дэн Браун, “Код да Вінчы”) і іншыя тэматыкі.

Увогуле, трансфармацыя эпатажу (у тым ліку і ў літаратуры) цягам гістарычнага працэсу патрабуе асобнага даследвання. Аднак мэта дадзенага артыкула зусім іншая. Таму, пасля кароткага агляду згаданай з’явы ў літаратуры, вернемся да самай эпатажнай кнігі сучаснасці, якая не губляе сваю актуальнасць ужо больш за 20 гадоў.

Першае, што прыцягвае да рамана ўвагу, - гэта яго назва. “Сатанінскімі вершамі” прынята называць аяты (вершы), якія нібыта змяшчаліся ў 53-й суры Карана (Зорка), а пасля былі прызнаныя умяшальніцтвам д’ябла, бо сцвярджалі сілу трох паганскіх багінь – Лат, Манат і Узы, што супярэчыць аднаму з асноўных ісламскіх прынцыпаў – адзінабожжы. Праўдзівасць гэтага інцыдэнта і сёння аспрэчваецца даследчыкамі ісламу. Большасць мусульман увогуле лічыць, што гісторыя з

сатанінскімі вершамі была сфабрыкаваная ў раннія часы ісламу яго ворагамі[5]. Выкарыстаўшы гэты эпізод у сваім рамане, Рушдзі тым самым зрабіў яго не толькі эпатажным, але і небяспечным творам, бо паставіў пад знак пыталніка сам карань ісламу: боскую прыроду Карана і аўтарытэт Прарока Мухамеда.

Тым не менш, праблематыка “Сатанінскіх вершаў” не абмяжоўваецца белымі плямамі асобнай рэлігійнай сістэмы. На прыкладзе двух галоўных герояў, індыйцаў Саладзіна Чамчы і Джыбрыла Фарышты, аўтар даследуе падваенне асобы, і шырэй – падваенне свядомасці на ўзроўні ўсяго чалавецтва, духоўны раскол паміж верай і нявер’ем, а таксама культурны – паміж Усходам і Захадам[4].

Нельга не пагадзіцца, што Рушдзі вельмі дакладна дыягназуе глабальныя праблемы сучаснасці. Не дарма адразу ж пасля публікацыі ў 1988 годзе “Сатанінскія вершы” становяцца фіналістам Букераўскай прэміі ў намінацыі “Раман года”. Аднак праўда і тое, што выхад кнігі стаў ударам па самых балючых месцах, які яшчэ больш паглыбіў светапаглядны канфлікт паміж Захадам і Усходам. Аб гэтым яскрава сведчыць рэакцыя на “Сатанінскія вершы” у ісламскім свеце: кніга была забароненая у шэрагу ісламскіх дзяржаў, у гарадах са значнай доляй мусульманскага насельніцтва публічна спальваліся асобнікі рамана і адбываліся дэманстрацыі, пад час якіх загінула і было паранена шмат людзей. Мелі месца і больш сур’ёзныя наступствы. У 1989 г. аяталла Хамейні выдаў фетву¹, якая заклікала мусульман забіць усіх, хто быў датычны да выдання “Сатанінскіх вершаў”. Нарэшце, у тым жа 1989 г. Велікабрытанія разарвала дыпламатычныя адносіны з Іранам.

Аднак, нягледзячы на патэнцыяльную небяспеку, раман і сёння застаецца запатрабаваным. 30 сакавіка 2008 г. у сеціве Інтэрнэт з’явіўся пераклад “Сатанінскіх вершаў” на рускую мову. Перакладчыца пад

---

¹ *Фетва* (араб.), у мусульманскіх краінах: рашэнне вышэйшага рэлігійнага аўтарытэта аб адпаведнасці таго або іншага дзеяння або з’явы Карану і шарыяту.

псеўданімам Анна Нэнсі Оуэн² у прадмове да свайго перакладу прызнаецца: “Я зрабіла тое, што зрабіла, таму што ненавіджу інквізітараў, якой бы веры яны ні былі і ў якую б вопратку не апраналіся ”[1]. Сярод людзей, знаёмых са зместам рамана знойдуцца як тыя, хто падтрымае гэткую ініцыятыву, так і тыя, хто асудзіць. Аднак кніга – ужо ёсць, яна чытаецца, перакладаецца на замежныя мовы, распаўсюджваецца. Яна – вынік нявырашаных праблем сучаснасці. Але ва ўсе часы было прасцей накіраваць энэргію на знішчэнне кніг, чым на вырашэнне праблем. У адваротным выпадку, можа у жыцці было б менш эпатажу?

Спіс выкарыстанай літаратуры:

1. Салман Рушди, Сатанинские стихи. Перевод Анны Нэнси Оуэн, <http://lib.rus.ec/b/102652> - дата доступу 14.04.10
2. Коран, перевод И.Ю. Крачковского, Душанбе 1990
3. M. D. Fletcher, ed. *Reading Rushdie: Perspectives on the Fiction of Salman Rushdie*. Amsterdam: Rodopi B. V., 1994
http://books.google.com.by/books?id=LEiEZdDYjtcC&pg=PA293&lpg=PA293&dq=M.+D.+Fletcher+Reading+Rushdie:+Perspectives+on+the+Fiction+of+Salman+Rushdie&source=bl&ots=ik-8DiCrgm&sig=HhcfXLzhmKk8f0YlvNx_ZavpTVI&hl=be&ei=9MzFS_KeCoKWOIzAwbAP&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=OCAyQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false - дата доступу 14.04.10
4. Conversations with Salman Rushdie. Ed. Michael R. Reder
<http://books.google.com.by/books?id=UQnemUUZVn8C&printsec=frontcover&dq=M.+D.+Fletcher+Reading+Rushdie:+Perspectives+on+the+Fiction+of+Salman+Rushdie&hl=en#v=onepage&q&f=false> - дата доступу 14.04.10
5. Note on the “Satanic Verses” by Joel Kuortti // Notes for Salman Rushdie:
The Satanic Verses, Paul Brians

---

² Захаванне інкогніта для перакладчыка “Сатанінскіх вершаў” проста неабходнасць. У 1991 г. быў забіты перакладчык рамана на японскую мову Хітошы Ігарашы.

http://www.wsu.edu/~brians/anglophone/satanic_verses/

- дата доступу

14.04.10

6. Рогалева Е.А., ЭПАТАЖ В XX ВЕКЕ: ТЕОРИЯ ИГРЫ В АНАЛИЗЕ ЭПАТАЖА// Социология 2001 год, (3)
7. Слоўнік іншамоўных слоў. Актуальная лексіка/Аўт.-склад. А. М. Булыка. – Мн.: ТАА “Харвест”, 2005. – 336 с.
8. Большой современный толковый словарь русского языка. © 2006, Ефремова Т.Ф. 180 тыс. статей – электронная версия
9. Словарь иностранных слов и выражений/Авт.-сост. Е.С. Зенович. – М.: Олимп: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2000 – 784 с.
10. Словарь русского языка: в 4-х т./АН СССР, Ин-т русс.яз.; Под ред. А.П. Евгеньевой. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Русский язык, 1981 – 84, т. 4 С-Я. 1984, 794 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БУДУЩЕГО